

Op weg naar het

diploma

Ingrid de Jong
Educatieve Voorziening AMC/VUmc
Maart 2017

Tot stand gekomen in samenwerking met:

Jantien Taams, Stichting Onderwijs aan zieke Kinderen Amsterdam
Ameling Algra, College voor Toetsen en Examens te Utrecht

Inhoudsopgave

Leer- en kwalificatieplicht	3
Wat is de leerplicht?	3
Kwalificatieplicht	4
Wanneer hoeft een kind niet naar school?	4
Examens	6
Uitgangspunt	6
Onderwijsondersteuning zieke leerlingen	6
Mogelijke aanpassingen	6
Eerste, tweede en derde tijdvak	7
Flexibele en digitale examens	8
Verplichte rekentoets	9
Spreiding voltooiing eindexamen	10
Afwijking wijze van examinering	11
Aangepast examen via het College voor Toetsen en Examens	14
Als de kandidaat het niet eens is met school	15
Staatsexamens VO en VSO	16
Gezakt en dan?	18
Inspiratie	18
Bronnen	19

Leer- en kwalificatieplicht

Leer- en kwalificatieplicht

Iedereen tussen de 5 en 16 jaar is leerplichtig. Voor jongeren van 17 en 18 jaar geldt een kwalificatieplicht.

Wat is de leerplicht?

In Nederland zijn kinderen vanaf 5 jaar tot het einde van het schooljaar waarin zij 16 jaar worden op grond van de Leerplichtwet verplicht naar school te gaan (leerplichtig). De ouder of verzorger moet het kind inschrijven op een school en ervoor zorgen dat het kind naar school gaat. De leerplicht geldt voor iedereen die in Nederland woont. Ook kinderen met een niet-Nederlandse nationaliteit, asielzoekers in de leerplichtige leeftijd en kinderen die illegaal in Nederland verblijven, moeten dus verplicht naar school.

Begin leerplicht

Een kind is leerplichtig als het 5 jaar is. Het kind moet dan naar school op de eerste dag van de nieuwe maand na de dag waarop het 5 jaar geworden is. Als het kind bijvoorbeeld in oktober 5 jaar wordt, moet hij of zij op 1 november van dat jaar naar school.

Leerlingen van 4 jaar

De meeste kinderen gaan al op 4-jarige leeftijd naar school. Leerlingen van 4 jaar vallen niet onder de leerplicht, ook niet wanneer ze zijn ingeschreven op een basisschool. De leerplichtambtenaar kan niet optreden tegen ouders of verzorgers die een ingeschreven 4-jarige van school houden. Het is wel aan te raden om het met de school te bespreken wanneer een kind een dag thuis wordt gehouden.

Volledige leerplicht

De volledige leerplicht duurt tot en met het schooljaar waarin een kind 16 jaar wordt. Als een kind bijvoorbeeld in februari 16 jaar wordt, dan moet dat kind het schooljaar afmaken. Een schooljaar loopt van 1 augustus tot en met 31 juli. Als het kind tenminste twaalf volledige schooljaren naar school is geweest, is de termijn van volledige leerplicht afgelopen. Een groep overslaan telt ook mee als volledig schooljaar.

Vrijstelling

In sommige gevallen kan een kind een (tijdelijke) vrijstelling van school of van inschrijving bij een school krijgen. De wet kent hiervoor een paar mogelijkheden. In de meeste gevallen beoordeelt de schooldirecteur of er sprake is van een gegronde reden voor verzuim. De schooldirecteur kent de leerling en is op de hoogte van eventuele bijzonderheden. Uitgebreide informatie over vrijstellingen is te vinden in het dossier Leerplicht op de website van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Spijbelen en verzuim

Als een kind spijbelt of wegblijft van school zonder goede reden, overtreedt het de Leerplichtwet.

Kwalificatieplicht

Sinds 1 augustus 2007 geldt de kwalificatieplicht. Alle leerlingen blijven volledig leerplichtig tot het einde van het schooljaar waarin ze zestien jaar worden. Na de beëindiging van de volledige leerplicht gaat de kwalificatieplicht gelden voor jongeren die:

- nog geen 18 jaar zijn;
- nog geen startkwalificatie hebben behaald;
- de volledige leerplicht achter de rug hebben.

Een startkwalificatie hebben jongeren als zij minstens een havo-, vwo- of mbo2-diploma hebben behaald. Een jongere die bijvoorbeeld op zijn 17^e een diploma haalt van de havo, voldoet nu aan de kwalificatieplicht en hoeft niet meer naar school, maar iemand die op zijn 17^e school verlaat met een overgangsbewijs van 5 naar 6 vwo, heeft nog geen startkwalificatie.

Deze uitbreiding van de huidige leerplicht is een middel om schooluitval van jongeren te voorkomen en hen een degelijke positie te geven op de arbeidsmarkt.

Voor sommige jongeren van 16 en 17 jaar die liever met hun handen dan met hun hoofd werken, lijkt dat een zware opgave. Maar de kwalificatieplicht hoeft niet te betekenen dat ze vijf dagen per week in de schoolbanken zitten. Het is ook mogelijk om met combinaties van leren en werken aan de kwalificatieplicht te voldoen, zoals de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) in het mbo.

Uitzonderingen

Voor zeer moeilijk lerende kinderen en meervoudig gehandicapte kinderen is een startkwalificatie niet altijd haalbaar. Daarom worden zij vrijgesteld van de kwalificatieplicht. Ook jongeren in het praktijkonderwijs die in bezit zijn van een getuigschrift of schooldiploma zijn vrijgesteld van de kwalificatieplicht. Zij kunnen een programma volgen dat past bij hun niveau.

Bovendien mag de leerplichtambtenaar in individuele gevallen vrijstelling geven aan jongeren die om lichamelijke of psychische redenen geen startkwalificatie zouden kunnen behalen.

Wanneer hoeft een kind niet naar school?

Ziekte

Wanneer een kind ziek is, is het verstandig dat het kind meteen dezelfde dag ziek gemeld wordt op school. De school moet weten dat het kind niet aanwezig is. Als het lastig is direct te bellen, moet het kind in ieder geval binnen twee dagen ziek gemeld worden. De meeste scholen hebben aanvullende regels voor ziekmelden.

Vrijstelling tot inschrijving

Als een kind ongeschikt is om naar school te gaan door lichamelijke of psychische oorzaken, dan hoeft een kind niet altijd ingeschreven te worden. De gemeentelijke leerplichtambtenaar beoordeelt of er redenen zijn om vrijstelling te verlenen. Bij ongeschiktheid wordt een arts of psycholoog ingeschakeld om het kind te onderzoeken. Er kan ook vrijstelling aangevraagd worden wegens bezwaren tegen de levensbeschouwelijke richting van de school. Een verzoek kan bij de woongemeente ingediend worden. De eisen waaraan de verklaring moet voldoen zijn te vinden bij de gemeente.

Thuisonderwijs

Thuisonderwijs is op dit moment niet in de onderwijswetgeving geregeld. Het thuis volgen van onderwijs zonder dat er sprake is van een vrijstelling is een overtreding van de Leerplichtwet en is strafbaar.

Vrijstellingen

De huidige wet- en regelgeving laat geen ruimte om met thuisonderwijs te voldoen aan de leerplicht. Thuisonderwijs is dus uitsluitend mogelijk voor leerlingen die zijn vrijgesteld van de leerplicht. (Zie boven)

Bijles

Vormen van privé-onderwijs die plaatsvinden naast het gewone schoolonderwijs, zoals bijles, zijn ook niet wettelijk geregeld. Leerplichtige kinderen mogen privé-onderwijs uiteraard niet volgen tijdens de uren waarop ze op school aanwezig moeten zijn.

Good Practice: Huisonderwijs Amsterdam

De gemeente Amsterdam heeft een voorziening getroffen voor onderwijs aan leerlingen die door ziekte niet naar school kunnen. Dit onderwijs, dat verzorgd wordt door Stichting Onderwijs aan Zieke Kinderen Amsterdam, valt niet onder de noemer 'thuisonderwijs' en/of 'bijles'.

Huisonderwijs is een tijdelijke oplossing voor leerlingen die op een erkende school staan ingeschreven en die daar tijdelijk vanwege ziekte niet naar toe kunnen. Er moet dus schoolperspectief zijn.

Als leerlingen ontheffing hebben uit de leerplicht komt de stichting dus niet in actie (dan is er geen schoolperspectief meer en meestal ook geen inschrijving op een erkende school).

Formeel zouden scholen er voor moeten (kunnen) zorgen dat zieke leerlingen thuis hun werk kunnen bijhouden, maar dat lukt niet altijd. Aan die situatie komt de gemeente Amsterdam d.m.v. subsidie aan de stichting tegemoet, in de hoop dat de stichting de scholen hierbij kan ondersteunen.

De stichting voegt zich qua leerstof en programma geheel en al naar de school waarop een leerling ingeschreven staat voor de periode waarin de leerling de school zelf niet kan bezoeken.

Doubleren en maximale verblijfsduur

Er bestaat geen centrale regelgeving voor doubleren en bevorderen in het voortgezet onderwijs, noch voor de onderbouw noch voor de bovenbouw. Scholen bepalen in hun schoolreglement zelf de regels over het aantal malen dat een leerling kan blijven zitten in dezelfde klas en in hun hele loopbaan op dezelfde school.

Er zijn ook geen wettelijke regels rondom de maximale verblijfsduur in het voortgezet onderwijs.

Examens

Uitgangspunt

Voor alle onderdelen van het examen geldt het beginsel van gelijkwaardigheid van eisen voor alle leerlingen. De school mag dus niet zonder meer officieel eisen laten varen. Toch is er de mogelijkheid om gemotiveerd wél verschil te maken. Daarbij kan een school zoeken naar een vorm van examineren die wellicht minder arbeidsintensief is, maar geen lagere eisen stelt. Dit uitgangspunt geldt voor het schoolexamen (incl. het sector- of profielwerkstuk) en voor het centraal examen.

In de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte staat dat discriminatie verboden is bij de toegang tot het onderwijs, het aanbieden van onderwijs, het afnemen van toetsen en het afronden van onderwijs.* Commissie voor Rechten van de Mens

* Het verbod op discriminatie betekent niet dat een leerling of een student met een beperking altijd recht heeft op toelating tot de school of opleiding van zijn of haar keuze. Wel moet de school onderzoeken of de leerling/student geschikt is om aan het onderwijs deel te nemen. Per geval zal bekeken moeten worden of de beperking het volgen van onderwijs in de weg staat, of dat een doeltreffende aanpassing uitkomst kan bieden.

Mocht school zelf niet met voorstellen tot aanpassing komen, dan kunnen de ouders om specifieke aanpassingen vragen. School heeft dan de verplichting om te onderzoeken of deze aanpassingen doeltreffend en uitvoerbaar zijn.

Schoolreglement, Examenreglement en Programma van Toetsing en Afsluiting

Scholen zijn verplicht om de eigen regels en afspraken vast te leggen in diverse reglementen. Het is gewenst dat de school in zulke reglementen ook een bepaling opneemt waarin de directeur de mogelijkheid krijgt om in bijzondere omstandigheden gemotiveerd van de eigen regels af te wijken. Maar ook als zo'n bepaling er niet is, dan kan er alsnog -met een goede motivering- van het reglement worden afgeweken.

Onderwijsondersteuning zieke leerlingen

Ouders of de scholen van een langdurig zieke leerlingen kunnen de hulp inroepen van de Consulanten Onderwijsondersteuning Zieke Leerlingen. De Consulent OZL kan adviseren over aanpassingen in het schoolprogramma en examens. Deze consulenten werken bij de Educatieve Voorzieningen in alle Universitaire Medische Centra en bij de onderwijsadviesbureau's. Samen vormen zij het landelijke netwerk 'Ziek Zijn en Onderwijs' (Ziezon). Contactgegevens staan op <http://www.ziezon.nl>.

Mogelijke aanpassingen

Als een leerling vanwege ziekte niet genoeg tijd heeft om zijn centraal examen (CE) voor het eerste tijdvak in mei voldoende voor te bereiden of als door zijn ziekte de belasting van een stuk of zes centrale examens in korte tijd te groot is, dan geeft het Eindexamenbesluit verschillende mogelijkheden om het examen alsnog te halen.

Op gewone dagscholen voor voortgezet onderwijs wordt het examen van alle vakken in mei afgesloten met een centraal examen, waarop in juni een eventuele herkansing volgt. Bij medische noodzaak is het mogelijk, het afleggen van het centraal examen te spreiden over het eerste, tweede en derde tijdvak (in resp. mei, juni en augustus) en/of over twee jaar. Op de meeste scholen voor vmbo BB en KB zal sprake zijn van flexibele en digitale examens.

Eerste, tweede en derde tijdvak

Als voltooiing van het complete examen haalbaar lijkt met wat extra voorbereidingstijd, komen het tweede en derde tijdvak in aanmerking om die extra tijd te realiseren. Het CE wordt dan op andere momenten afgenomen en voor de afronding van de schoolexamens is dan ook meer tijd. De schoolexamens kunnen afgerond worden tot vlak voor het tijdvak waarin het CE voor dat vak wordt afgelegd. Het eerste tijdvak begint medio mei, het tweede medio juni en het derde in augustus. Zo kan iemand net voor het begin van het volgende studiejaar klaar zijn met het voortgezet onderwijs.

Eerste Tijdvak

De centrale examens van het eerste tijdvak worden afgenomen door de scholen en de vavo-instellingen, in de tweede helft van mei. Dan legt elke kandidaat alle bij zijn vakken behorende centrale examens af. In het rooster kan zijn opgenomen dat van sommige vakken het centrale examen al voor de aanvang van het eerste tijdvak wordt afgenomen. Dit betreft bijvoorbeeld praktische examens (techniek, beeldende vakken) of examens op de computer.

Tweede tijdvak

In de tweede helft van juni is het tweede tijdvak gepland. Dit duurt slechts enkele dagen. Het tweede tijdvak is bedoeld voor kandidaten die door overmacht tijdens het eerste tijdvak verhinderd waren (zie Eindexamenbesluit artikel 45). De directeur beslist of er sprake is van overmacht. Tevens biedt dit tijdvak gelegenheid tot het afleggen van de herkansing van het centraal examen voor een vak (zie Eindexamenbesluit artikel 51).

Het tweede tijdvak is gespreid over enkele dagen en daardoor is het mogelijk meerdere examens af te leggen. Het aantal is afhankelijk van het rooster en voor een kandidaat geldt het maximum van twee per dag. Zo nodig met gebruikmaking van quarantaine, indien twee examens gelijktijdig ingeroosterd staan.

Het examen in het tweede tijdvak wordt afgenomen door de school (of de vavo-instelling). Voor vakken met weinig kandidaten (zoals Russisch) worden in het tweede tijdvak de examens afgenomen door het College voor Toetsen en Examens (CvTE).

Derde tijdvak

In augustus worden de centrale examens van het derde tijdvak afgenomen. Dit doet het CvTE. Aanmelding bij het CvTE gaat via de directeur van de eigen school. De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) verzorgt de organisatie en uitvoering voor het CvTE. Het CvTE is slechts verantwoordelijk voor de oproep, de afname en de correctie. Zij stuurt het resultaat naar de school, waarna de directeur de rest van het examen afhandelt conform het Eindexamenbesluit. Het CvTE neemt alle benodigde vakken af. Het derde tijdvak is bedoeld voor kandidaten die het examen nog niet hebben kunnen voltooien (zie Eindexamenbesluit artikel 45) en voor kandidaten die nog recht hebben op een herkansing (zie Eindexamenbesluit artikel 51).

Ook een (onderdeel van het) centraal praktisch examen (vmbo) kan in het derde tijdvak ingehaald of herkanst worden. Afname gebeurt in overleg tussen de school en het CvTE.

Als door ziekte of andere overmacht een afname niet in augustus heeft kunnen plaatsvinden, kan de school met het CvTE contact opnemen om een oplossing te vinden voor afname in het lopend kalenderjaar.

Herkansing en inhalen

Net als alle andere leerlingen heeft iemand die gebruik maakt van het tweede en/of derde tijdvak uiteindelijk recht op **één herkansing** van een centraal schriftelijk examen (CSE). Daarnaast hebben leerlingen van het vmbo bb en bk de mogelijkheid om het centraal praktisch examen te herkansen (CSPE). Wat het CSE betreft is het advies van de

inspecteur om in een zwak vak examen te doen in het eerste tijdvak, zodat een evt. herkansing in het tweede tijdvak kan plaatsvinden.

Het is toegestaan om zowel te herkansen in een tijdvak als ook gemiste examens in te halen. Als een kandidaat in twee vakken examen moet afleggen die op hetzelfde moment staan ingeroosterd, dan kan de school bij de inspectie quarantaine melden. De kandidaat kan de examens dan na elkaar maken. Als een kandidaat op één dag meer dan twee vakken zou moeten doen, wordt dat niet toegestaan. Quarantaine in een nacht (met afname de volgende dag) mag evenmin.

In het derde tijdvak kan een kandidaat alle vakken die hij nodig heeft inhalen en/of herkansen.

Flexibele en digitale examens

Op het vmbo BB en KB kan het centraal examen voor de algemene vakken digitaal afgenomen worden. De school kan deze examens plannen in een periode van begin april tot half juni. Zowel het eerste als het tweede tijdvak vallen dan in deze periode. Als een leerling vanwege een geldige reden niet in staat is het examen op de geplande datum af te leggen, kan de school zelf bepalen wanneer de leerling het CE inhaalt. Ook de datum voor herkansing kan de school zelf bepalen. Hierbij heeft de kandidaat het recht om te herkansen *nadat* alle CE-cijfers bekend gemaakt zijn. In onderling overleg *mag* overigens wel herkanst worden, *voordat* de CE-cijfers bekend zijn. Kandidaten die de digitale CE's niet in het aangewezen tijdvak hebben kunnen afronden, zijn aangewezen op de examenperiode in augustus. De examens worden dan afgenomen door het CvTE, zoals bij overige examens in het derde tijdvak.

Praktische zaken schoolexamens

- De school bepaalt zelf hoe ze met de schoolexamens/PTA-toetsen omgaat binnen het kader van het eigen examenreglement. De school kan zo nodig een aangepast PTA maken (als dit noodzakelijk is om belemmeringen weg te nemen) maar het schoolexamen moet wel dekkend zijn ten aanzien van de landelijk voorgeschreven stof. Minder toetsen mag bijvoorbeeld wel, maar stukken weglaten niet. Bij twijfel kan met de inspecteur overlegd worden.
- Alle wijzigingen in schoolexamens/PTA-toetsen moeten achteraf bij toezicht verantwoord kunnen worden aan de inspectie.
- Overleg met het CvTE is noodzakelijk indien benodigde aanpassingen in opgaven, afnamecondities en hulpmiddelen de exameneisen kunnen raken.
- De eisen die aan het profielwerkstuk en andere onderdelen van het combinatiecijfer gesteld worden, kunnen volgens het hierboven genoemde **uitgangspunt** (blz. 6) worden aangepast. Zie ook art. 4 lid 3 en 4 Eindexamenbesluit.
- Uiterlijk drie werkdagen voor aanvang van ieder tijdvak moet de schooldirecteur aan de inspectie doorgeven wie er examen doen in dat tijdvak en welke schoolexamencijfers er zijn gehaald in het voorliggende tijdvak (art. 38, lid 2 Eindexamenbesluit).
- Het schoolexamen voor een vak moet zijn afgerond voor aanvang van het tijdvak waarin het centraal examen voor dat vak wordt gedaan. Houdt rekening met de tijd voor nakijken en het indienen van de cijfers bij DUO.
- De cijfers van de afgeronde schoolexamens moeten uiterlijk 3 werkdagen voor de verschillende tijdvakken worden doorgegeven aan DUO. En in bijzondere situaties kan het zelfs nog tot een uur voor het examen.
- De school kan op meerdere momenten de cijfers invoeren, dus ook nagekomen cijfers kunnen nog worden doorgegeven.

- Als een leerling voor het eerste tijdvak niet alle schoolexamens heeft afgerond, omdat in een volgend tijdvak het centraal examen wordt gedaan, dan is het verstandig dat de directeur dit meldt bij de inspecteur, voordat de cijfers worden ingevoerd.

Praktische zaken centrale examens

- Om deel te kunnen nemen aan het derde tijdvak moet een leerling door de directeur van zijn school uiterlijk begin juli aangemeld worden bij Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) (exacte datum wordt in mei bekend gemaakt door DUO).
- Examens worden het eerste en tweede tijdvak op school afgenomen. Het derde tijdvak en sommige vakken in het tweede tijdvak wordt c.q. worden regionaal afgenomen door het College voor Toetsen en Examens.
- Wanneer een leerling zich aan het begin van de examenzitting (of kort daarna) te slecht voelt of te ziek is, dan is het in het belang van de leerling het examen af te breken. Hierdoor kan de inspectie het examen vervolgens ongeldig verklaren. Daarmee is sprake van een wettige verhindering bij de examenzitting en heeft de leerling het examen nog niet afgelegd. Hij heeft dan het recht om het examen in te halen in een volgend tijdvak of eventueel (bij VAVO of gespreid examen) in een volgend jaar.
- Achteraf ongeldig verklaren van een volledig afgelegd centraal examen gebeurt alleen als naar oordeel van de inspectie de school niet tijdens het centraal examen kon constateren dat de leerling niet in staat was examen af te leggen. Dus goed toezicht tijdens het examen, ook gericht op de vraag hoe het gaat met de leerling, is zeer gewenst.
- Data voor het tweede tijdvak worden in maart bekend gemaakt, o.a. via examenblad.nl.
- De examenperiode voor de afname van digitale examens vmbo BB en BK wordt in ieder geval bekend gemaakt in de 'septembermededeling', welke terug te vinden is via examenblad.nl.
- Het derde tijdvak valt in principe samen met het derde tijdvak voor Staatsexamens. De data en afnamelocaties worden gepubliceerd op de website van DUO.

Verplichte rekentoets

De rekentoets is een verplicht onderdeel van het eindexamen en moet tenminste eenmaal zijn afgelegd in het voorlaatste leerjaar of het eindexamenjaar. Voor deze toets krijgen de leerlingen minimaal één kans in het voorlaatste leerjaar. In totaal hebben leerlingen vier kansen.

In het schooljaar 2016/1017 zal het behaalde cijfer op het vmbo en de havo nog geen invloed hebben op de uitslag van het examen. Het cijfer komt wel op de cijferlijst te staan (vmbo-bb: op een bijlage bij de cijferlijst).

Op het vwo telt de rekentoets wel mee bij het vaststellen van de examenuitslag. Het cijfer maakt deel uit van de kernvakkenregel. Deze regel bepaalt dat voor de kernvakken (Ne-En-Wi-rekentoets) maximaal één 5 behaald mag worden, de andere vakken moeten minimaal met een 6 worden afgerond.

Rekenproblemen

Er is een aparte toets voor leerlingen met ernstige rekenproblemen (2ER en 3ER). Deze toets is niet gemakkelijker, maar de opgaven zijn deels aangepast, zodat de leerling beter kan laten zien waartoe hij in staat is. Er mag een rekenmachine gebruikt worden, de leerling krijgt meer tijd voor de toets en mag zo nodig een rekenkaart gebruiken. Er wordt echter wel een aantekening gemaakt op de cijferlijst.

Leerlingen op het vmbo-bb die moeite hebben om rekentoets 2F te halen, kunnen in 2017 deelnemen aan een rekentoets 2A of 2A-ER. Dit is een extra kans en de leerling moet in ieder geval ook eenmaal de rekentoets 2F of 2ER afleggen. De leerling kiest zelf welk cijfer er op (de bijlage bij) de cijferlijst komt te staan (het cijfer van 3F, 3ER, 2F, 2ER, 2A of 2A-ER). Hierbij geldt wel: als je kunt slagen, dan slaag je. De leerling mag dus niet de 4 voor 3F kiezen op het vwo als er een 6 voor 3ER staat, ook al wil hij persé geen ER op de lijst. Voor de schooltypen waarin het rekencijfer nog niet meetelt, geldt dit uiteraard niet.

Om aan de aangepaste rekentoets deel te mogen nemen is een dyscalculieverklaring *niet* noodzakelijk. Wel moeten de leerling en de school er alles aan hebben gedaan om aan de standardeisen te voldoen. De directeur bepaalt of de leerling aan de ER of A toetst mag meedoen, maar de leerling beslist zelf of hij dat wil.

Uitzondering uitslagregel

Voor leerlingen die in 2015/2016 gestart zijn met het eerste gespreid-examenjaar (zie hieronder bij *Spreiding voltooiing eindexamen*) en in 2017 het eindexamen voltooien, geldt de uitslagbepaling van 2017.

Het is op moment van schrijven van dit stuk nog niet bekend of de zak-slaagregeling met betrekking tot de rekentoets voor het examenjaar 2017/2018 zal wijzigen. Het is derhalve ook nog niet bekend of er een overgangsregeling komt voor leerlingen die in 2016/2017 starten met het gespreid examen.

Voor de meest recente informatie over de regeling verplichte rekentoets, raadpleeg: <http://www.steunpunttaalenrekenenvo.nl/> (of voor scholen: het Examenloket).

Spreiding voltooiing eindexamen

Ingevolge art. 59 van het Eindexamenbesluit kan het bevoegd gezag van een school, of de directeur, een leerling de mogelijkheid van een gespreid examen aanbieden. Dat kan alleen als de leerling door ziekte een groot deel van de lessen in de examenklas moet missen (of door andere oorzaken die buiten de wil van de kandidaat liggen). Het examen wordt dan over twee jaren gespreid. De school dient het plan van aanpak af te stemmen met de onderwijsinspecteur.

De leerling rondt het eerste jaar een deel van de vakken af en in het volgende jaar de overige vakken. Ieder examenjaar is er recht op herkansing van één vak en de uitslag wordt bepaald op dezelfde wijze als bij de overige leerlingen. De in het eerste examenjaar behaalde eindexamencijfers blijven het volgend jaar staan, ook als er (na herkansing) één of meer onvoldoendes zijn. Een in het eerste jaar afgelegd centraal examen **mag** dus **niet** in het tweede jaar opnieuw gedaan worden.

Als het examen wordt gespreid over twee jaar, dan gelden de slaag-zakregelingen van het tweede jaar, tenzij een overgangsregeling anders bepaalt. Dit is van belang wanneer tussentijds de exameneisen veranderen, zoals met de invoering van de verplichte rekentoets.

Herkansing bij spreiding van het examen

Als een leerling, conform art. 59, zijn eindexamen spreidt over twee jaar dan mag hij elk jaar één in dat jaar afgelegd CE herkansen. Hij heeft dus recht op **twee herkansingen**.

Examen in het voorlaatste leerjaar

In artikel 37a van het Eindexamenbesluit wordt de mogelijkheid beschreven om in één of enkele vakken examen te doen in het voorlaatste leerjaar. Deze mogelijkheid is gecreëerd voor leerlingen die uitblinken in een vak, maar zou ook nuttig kunnen zijn voor langdurig zieke leerlingen. Als gebruik wordt gemaakt van deze regeling, dan heeft de

leerling het recht op **één herkansing**, naar keuze te gebruiken in het voorlaatste leerjaar of in het examenjaar.

Dit is dus minder gunstig dan bij de regeling gespreid examen. Het is daarom niet verstandig dit te gebruiken in plaats van artikel 59. Wel kan het incidenteel worden toegepast om indien gewenst (en haalbaar) het CE te spreiden over meer dan twee jaren.

Praktische zaken spreiding examen over twee jaar

- Spreiding van het examen over twee jaar moet voor aanvang van het eerste tijdvak van het centraal examen goedgekeurd worden door het bevoegd gezag en de inspectie of -in uitzonderlijke gevallen- uiterlijk voordat de kandidaat in alle vakken centraal examen heeft afgelegd. In dat laatste geval geldt het met terugwerkende kracht.
- Als op verzoek van de eigen school van een leerling (een deel van) het gespreid examen aangepast wordt afgenomen door het College voor Toetsen en Examens (zie verderop), dan blijft het Eindexamenbesluit van kracht en heeft de leerling recht op een herkansing in ieder jaar.
- Vragen over (o.a.) overgangsrecht kan de school stellen aan het Examenloket: examenloket@duo.nl

Afwijking wijze van examinering

Omdat een ziekte of beperking de toegankelijkheid tot een examen niet mag verhinderen, kan de wijze van afname aangepast worden aan de mogelijkheden van de kandidaat.

Conform artikel 55 van het Eindexamenbesluit kan de directeur toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd.

Tenzij sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, geldt ten aanzien van de aangepaste wijze van examineren dat:

- a. er een deskundigenverklaring is die door een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog is opgesteld
- b. de aanpassing voor zover betrekking hebbend op het centraal examen of de rekentoets in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van de desbetreffende toets met ten hoogste 30 minuten, en
- c. een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover dat aantoonbaar aansluit bij de onder a. genoemde deskundigenverklaring.

Als er sprake is van een objectief waarneembare handicap, zoals een visuele, auditieve of lichamelijke beperking of ernstige ziekte, dan is een de verklaring genoemd onder a. niet nodig.

Voor deze 'standaard' aanpassingen is melding aan de inspectie voldoende. Die kan de school vragen de gemaakte te aanpassingen te verantwoorden.

Het College voor Toetsen en Examens heeft de brochure 'Kandidaten met een beperking' uitgegeven. Hierin worden de mogelijke aanpassingen uitgebreid beschreven: <http://www.examenblad.nl/onderwerp/kandidaten-met-een-beperking/2017>

Tijdverlenging en pauzes

Voor zieke leerlingen die meer lees- of schrijftijd nodig hebben, kan de schooldirectie een half uur extra tijd voor examens toestaan. Voor leerlingen met een visuele beperking is de richtlijn zelfs 50% extra tijd en voor leerlingen die zijn aangewezen op braille 100%. Heeft een leerling meer tijdverlenging nodig, dan is overleg met het CvTE nodig. Daarnaast is het mogelijk dat een leerling pauzeert tijdens examens. De pauze moet plaatsvinden onder toezicht en de kandidaat mag tijdens de pauze geen toegang hebben tot de opgaven en het gemaakte werk. Rusttijd moet gemeld worden bij de inspectie.

Rust en pauzetime mogen gecombineerd worden.

Uitgebreide informatie over dit onderwerp, inclusief de overwegingen en voorwaarden, is te vinden in de hierboven genoemde brochure 'Kandidaten met een beperking'.

Examen op andere locatie

Het centraal schriftelijke eindexamen kan met **toestemming** van de inspectie in het ziekenhuis, thuis of elders gemaakt worden, mits er twee surveillanten bij zijn en het op dezelfde dag plaatsvindt als op school.

Over de praktische uitvoering, zoals tijdstip van afname, rustpauze tussendoor en vervoer van het examen naar school, moeten afspraken worden gemaakt met de inspecteur. Deze kan ook toestemming geven om bij examens@duo.nl een envelop met één exemplaar van het examen aan te vragen.

Ook digitale examens (in Facet) kunnen – met toestemming van de inspectie- op een andere plaats worden afgenomen. Uitleg hierover vindt de school in de betreffende handleiding of via de helpdesk.

Lichamelijke opvoeding

Het bevoegd gezag van een school kan een leerling ontheffing verlenen van het volgen van het onderwijs in het vak lichamelijke opvoeding (LO) indien de leerling vanwege diens lichamelijke gesteldheid niet in staat is dit onderwijs te volgen. Het bevoegd gezag informeert de inspectie over de verleende ontheffing en vermeldt daarbij de gronden waarop deze ontheffing berust. Deze mogelijkheid wordt beschreven in het Inrichtingsbesluit W.V.O. artikel 26e en 26n eerste lid, voor resp. havo/vwo en vmbo.

Bij ontheffing van LO volgt automatisch vrijstelling van het examen. In het kader van het examen is er dus geen sprake van een vervangende opdracht. De school kan daarvoor natuurlijk wel om pedagogische redenen kiezen, maar de vermelding 'LO voldoende' op de cijferlijst ontbreekt.

Tweede moderne vreemde taal atheneum

Het bevoegd gezag van een atheneum kan* een leerling in de bovenbouw ontheffing verlenen van het volgen van onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, in de volgende gevallen:

- a. de leerling heeft een stoornis die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis die effect heeft op taal;
- b. de leerling heeft een andere moedertaal dan de Nederlandse taal of de Friese taal;
- c. de leerling volgt onderwijs in het profiel natuur en techniek of het profiel natuur en gezondheid en het onderwijs in de taal verhindert naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding.

In plaats van deze taal doet de leerling examen in een vervangend vak. Zie verder het Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26.

Het bevoegd gezag beslist en meldt het aan de inspectie. Op grond van de strekking van de regelgeving is het bevoegd gezag verplicht de afweging te maken of de tweede moderne vreemde taal een succesvolle afronding van de schoolloopbaan van de leerling verhindert.

- * Het woordje 'kan' is niet een vrijbrief voor willekeur. De school mag de ontheffing niet afwijzen met als reden dat er dan verschil tussen leerlingen wordt gemaakt. De kaders zijn bepaald door de wetgever, die meent dat onderscheid hier terecht is.

Uitsluiting examen

Het is verboden voor een school om een leerling uit het eindexamenjaar uit te sluiten van het examen, bijvoorbeeld omdat zijn schoolexamencijfers te laag zijn. De leerling kan zichzelf wel terugtrekken, maar de school mag geen enkele druk uitoefenen op de leerling om zo'n besluit te nemen.

Als een zieke leerling nog niet alle schoolexamens heeft kunnen afronden, of niet voor alle vakken genoeg tijd heeft gehad om een redelijk schoolexamencijfer te halen, is spreiding van het examen over de tijdvakken of over twee jaar aangewezen.

Aangepast examen via het College voor Toetsen en Examens

Het kan voorkomen dat bovenstaande afwijkende wijze van examineren niet voldoende is en er meer en grotere aanpassingen van het centraal examen nodig zijn, zoals:

- tijdsverlenging van meer dan 30 minuten,
- mondelinge afname met een examinerator van het CvTE,
- voorleeshulp en/of schrijfhulp,
- aanpassing praktisch examen.

De school overlegt met het CvTE over deze 'niet-standaard' aanpassingen.

Als de wijzigingen verder gaan dan de bevoegdheid van de directeur, kan het CvTE een examinerator aan de examinerator van de school toevoegen. Deze CvTE-examinator neemt de plaats in van de 2^e corrector en heeft ruimere bevoegdheden dan een 2^e corrector van een andere school. Hij zal samen met de examinerator de exameneisen respecteren, maar kan in de uitwerking meer aanpassen (bijvoorbeeld een vervangend mondeling). Als dat haalbaar is, sluiten examinerator en tweede corrector zo dicht mogelijk aan bij het standaard examen, maar zo nodig kunnen zij daar (met inachtneming van de exameneisen) fors van afwijken. Indien mogelijk wordt het examen afgenomen volgens het examenrooster eerste en/of tweede tijdvak.

Voor alle duidelijkheid: De omstandigheden kunnen aangepast worden, maar er worden geen concessies gedaan aan de exameneisen.

Praktische zaken aangepast examen via CvTE

- Aanmelding voor aangepast examen gebeurt via DUO, tegelijk met het bestellen van de examens, dus vóór 1 november, met een speciaal formulier. Het kan zich voordoen dat pas later bekend is welke aanpassingen nodig zijn. In dat geval kan de school contact opnemen met het CvTE (beperking@hetcvte.nl).
- Het aangepaste examen wordt in het eerste of tweede tijdvak afgenomen door de eigen docent in aanwezigheid van een gecommiteerde, benoemd door het CvTE. De docent en de gecommiteerde stellen na afloop van het examen het cijfer vast dat de kandidaat behaald heeft. De kandidaat krijgt, om zo min mogelijk uitzonderingen te maken, op dezelfde dag de uitslag als de andere kandidaten. Dan pas kan de vlag uit en de tas buiten gehangen worden.
- Wanneer het niet mogelijk is alle examens tijdens het eerste en/of tweede tijdvak af te leggen, kan in het derde tijdvak en zo nodig in bijzondere gevallen nog later, het examen door het CvTE worden afgenomen.
- Van de gemaakte afspraken wordt een protocol opgesteld. Eén exemplaar gaat naar de school, één naar de ouder(s) of verzorger(s), één naar de gecommiteerde(n) en één naar DUO.
- Na het afleggen van het laatste examen worden de resultaten van het examen door DUO naar de school gestuurd. De school stelt de uitslag vast en reikt hopelijk een diploma met cijferlijst uit aan de kandidaat.
- Indien op verzoek van de eigen school van een leerling (een deel van) het examen wordt voltooid met behulp van het CvTE, dan blijft het Eindexamenbesluit van kracht en krijgt de kandidaat een diploma van zijn eigen school.
- Als het centraal examen drastisch wordt aangepast, gelden de aanpassingen ook voor de herkansing.

Als de kandidaat het niet eens is met school

In de al eerder genoemde brochure 'Kandidaten met een beperking' beschrijft het CvTE alle mogelijke aanpassingen en do's en don'ts voor scholen.

<https://www.examenblad.nl/onderwerp/kandidaten-met-een-beperking/2017>

Mocht een leerling en/of zijn wettelijk vertegenwoordigers van mening zijn dat de school de wettelijke mogelijkheden niet benut om belemmeringen in het volgen van onderwijs weg te nemen met doeltreffende aanpassingen, dan kan een klacht worden ingediend.

Klachtenregeling school

Elke school moet een klachtenregeling voor ouders en personeel hebben. Hierin staat hoe de school met klachten omgaat. Scholen proberen klachten zoveel mogelijk zelf op te lossen. In de schoolgids of op de website van de school staat meer informatie over de klachtenregeling.

De klacht dient eerst met de direct betrokkene(n) besproken te worden, zoals de docent of de afdelingsleider. De directie van de school kan eventueel bemiddelen. Ook kan het schoolbestuur ingeschakeld worden. Biedt dit geen oplossing, dan kan een officiële klacht ingediend bij de klachtencommissie van de school.

Klachtencommissie

Ouders, leerlingen en personeelsleden van een school kunnen een klacht indienen bij de klachtencommissie van de school. De commissie moet een klacht vertrouwelijk behandelen en binnen 4 weken reageren. Op basis van het advies van de klachtencommissie kan het schoolbestuur maatregelen nemen. Het advies van de klachtencommissie is niet bindend. Informatie over de klachtencommissie is te vinden in de schoolgids van de school.

Landelijke of regionale klachtencommissies onderwijs

Heeft de school geen eigen klachtencommissie? Dan moet de school zijn aangesloten bij een regionale of landelijke klachtencommissie.

Onderwijsinspectie informeren

Een kopie van de klacht kan ter kennisgeving naar de Onderwijsinspectie gestuurd worden. De inspectie behandelt de klacht niet, maar krijgt zo wel een beter beeld van de school. Eventueel kan de inspectie de klacht gebruiken bij het toezicht op de school.

College voor de Rechten van de Mens

Mocht het bovenstaande niet tot het gewenste resultaat leiden dan kan contact opgenomen worden met het College voor de Rechten van de Mens.

Leerlingen (en hun ouders) kunnen bij het College terecht als zij zich door een school gediscrimineerd voelen vanwege hun beperking. Of als een school weigert de gevraagde aanpassing te treffen. Het College kan dan een oordeel geven over de vraag of er wel of niet sprake is van discriminatie of van strijd met de wettelijke verplichting om doeltreffende aanpassingen te treffen.

Staatsexamens VO en VSO

Voor wie?

Leerlingen die **niet via een eigen school** examen kunnen doen, kunnen zich aanmelden voor de staatsexamens VO om deelcertificaten of een volledig diploma te halen. Deze mogelijkheid is o.a. bedoeld voor:

- leerlingen van scholen voor voortgezet speciaal onderwijs (vso; scholen voor dove en slechthorende, voor blinde en slechtziende kinderen en voor kinderen met een lichamelijke of geestelijke beperking);
- leerlingen van veel niet-door-het-rijk-bekostigde-scholen.

Voor een deel gaat het om kandidaten die het reguliere onderwijs niet naar eigen tevredenheid konden volbrengen. Zo kan er sprake zijn van het ontbreken van een of meer vakken voor een bepaalde vervolgopleiding.

Onderdelen staatsexamen

De staatsexamens bestaan uit twee gedeeltes: het centraal examen en het college-examen (vergelijkbaar met het schoolexamen).

Het **centraal examen** is identiek aan het centraal examen voor de dagscholen en de dag/avondscholen en zal op hetzelfde moment afgenomen worden (tenzij het individueel wordt afgenomen, vanwege medisch noodzakelijke aanpassingen).

Het **college-examen** bestaat altijd uit een mondelinge toets, soms aangevuld met een praktische toets (tekenen, handvaardigheid, muziek) of een schriftelijke toets (schrijfvaardigheid bij de moderne vreemde talen). Daarnaast moet door havo en vwo leerlingen een profielwerkstuk ingeleverd worden; vmbo-t leerlingen moeten een sectorwerkstuk inleveren. Een schriftelijke toets van het college-examen zal kort voor of in de periode van het centraal examen worden afgenomen. Een profiel- of sectorwerkstuk moet voor 1 mei ingeleverd zijn. Het mondelinge deel wordt afgenomen in juli. De mondelinge toets is een 'wijze van examineren' die kan worden aangepast op grond van de beperking of ziekte van de leerling. Bij selectief mutisme kan het mondelinge van veel vakken worden vervangen door een schriftelijke opdracht. Het mondelinge 'spreekvaardigheid' blijft wel staan. Als een leerling 'medisch' niet kan spreken of luisteren, dan zijn er tal van aanpassingen in dat mondelinge mogelijk, zoals een chatgesprek op de computer.

Spreiding examen

Door in verschillende vakken staatsexamens te doen, kan een compleet diploma gehaald worden. De vakken kunnen over meerdere jaren verdeeld worden en in eenzelfde vak kan in volgende jaren opnieuw examen worden gedaan. In dat geval moet zowel het college-examen als het centraal examen over worden gedaan.

Herkansing

De hierboven genoemde mogelijkheid om in een vak meerdere keren examen te doen in verschillende jaren, is al een vorm van herkansing. Daarnaast biedt artikel 23 van het Staatsexamenbesluit nog een extra recht op herkansing in het jaar waarin alle vakken om een diploma te halen zijn afgerond. Dit komt op het volgende neer: Als de kandidaat niet zou slagen voor het diploma, heeft hij het recht om één college-examen en één centraal examen, *van vakken waarin hij in het betreffende jaar examen heeft gedaan*, te herkansen, mits hij door die herkansing(en) alsnog kan slagen. Hij kan dan het college en centraal examen van hetzelfde vak herkansen, of het college examen van het ene en het centraal examen van een ander vak.

Cijfers

Sommige leerlingen zouden het gemiddelde van hun eindcijferlijst willen ophogen om een grotere kans te maken toegelaten te worden tot een vervolgopleiding. Het is echter niet

mogelijk het eindexamen van een vak opnieuw af te leggen via een staatsexamen, teneinde het nieuw behaalde cijfer in de plaats te doen komen van het oude cijfer. Een eenmaal afgegeven cijferlijst bij een diploma kan namelijk niet worden 'opengebroke'. Wel zou de kandidaat een nieuw diploma kunnen halen met een ander profiel. De kandidaat doet dan alleen staatsexamen voor de profielvakken die missen en zo nodig de vakken waarvoor een onvoldoende is gehaald. De overige vakken met de bijbehorende cijfers kunnen worden meegenomen als vrijstelling van rechtswege.

Praktische zaken staatsexamens

- Leerlingen die staatsexamen willen doen, kunnen zichzelf aanmelden tussen half oktober en 31 december via de Examendiensten van DUO:
<https://duo.nl/particulier/staatsexamenkandidaat/u-doet-staatsexamen-vo/aanmelden-staatsexamen-vo.jsp>
- Medisch noodzakelijke voorzieningen om het examen te kunnen afleggen kunnen schriftelijk aangevraagd worden bij DUO.
- Als een leerling zonder tussenkomst van een eigen school staatsexamen doet, dan moet hij per vak betalen (met een jaarlijks maximum).
- Leerlingen op het VSO worden door hun eigen school aangemeld voor het staatsexamen vmbo-t, havo of vwo. Zij kunnen het examen in principe op hun eigen school doen en hoeven hiervoor niets te betalen. Eventueel benodigde voorzieningen worden door de school aangevraagd.
- Meer informatie over staatsexamens is te vinden op de website van DUO:
<https://duo.nl/particulier/staatsexamenkandidaat/>.
- De regels rond het staatsexamen zijn vastgelegd in het Staatsexamenbesluit VO en zijn te vinden op examenblad.nl en op de website van DUO.

Gezakt en dan?

Wanneer een leerling zakt voor het eindexamen en op zijn **eigen school** wil blijven (dagonderwijs), dan moet hij het hele centraal examen opnieuw doen. Voor schoolexamens kan de school vrijstellingen geven. School heeft hierin eigen beleidsruimte. Bij het geven van vrijstellingen moet het belang van de leerling goed in de gaten gehouden worden, want hij moet natuurlijk wel goed voorbereid aan het centrale examen kunnen beginnen.

In het dagonderwijs moet een leerling voldoende uren op school zijn, omdat hij aan de **leerplichtwet** (urennorm) moet voldoen. Om dit te omzeilen zou hij de vakken waarvoor hij onvoldoende gescoord heeft opnieuw kunnen doen en overige vakken op een hoger niveau, zodat hij in totaal toch voldoende schooluren maakt.

In heel uitzonderlijke gevallen kan aan de leerplichtambtenaar **onthefing** worden aangevraagd van de **leerplichtwet**. Het verschilt per ambtenaar of dit wordt toegekend. Een goed doortimmerd handelingsplan kan de kans op ontheffing vergroten. Indien die ontheffing wordt gegeven, kan de (zieke) leerling zich alsnog uitsluitend richten op de vakken waarvoor hij gezakt is.

Leerlingen die gezakt zijn, kunnen er ook voor kiezen om het vmbo-t, havo of vwo diploma alsnog te halen via het **VAVO**, Voortgezet Algemeen Volwassenenonderwijs of via de staatsexamens VO. Hier is het mogelijk om deelcertificaten te halen en met de reeds op de dagschool behaalde vakken een volledig diploma te ontvangen. Soms is het mogelijk om alvast te gaan **studeren**, terwijl de leerling nog één vak bij het **VAVO** volgt.

Jongeren die gezakt zijn voor hun vmbo diploma kunnen vanaf hun 16e jaar naar het **mbo niveau 1**. Op het mbo zijn vaak speciale trajecten, die de jongeren binnen een half tot een heel jaar kunnen klaarstomen voor een opleiding op niveau 2. Let wel: Als de jongere van het vmbo-kader, -gemengd of -theoretisch kwam, kan het niveau van deze opleiding als te laag ervaren worden.

Jongeren vanaf 16 jaar, met een overgangsbewijs van 3 naar 4 havo of vwo, kunnen naar het **mbo niveau 4**.

Inspiratie

"Iedereen binnenboord, alle jongeren een diploma." Dit is het motto van het innovatieproject 'Liever een karrenspoor', dat speciaal voor jongeren met een chronische ziekte of stoornis is ontwikkeld. Deze jongeren ondervinden door hun kwetsbare gezondheid belemmeringen om het tempo op school bij te benen. En dat is jammer, want zo dreigen gemotiveerde jongeren onterecht buiten de boot te vallen.

De 'Drentse Aanpak' is een innovatieve methode om deze kwetsbare leerlingen binnenboord te houden. De 'Drentse Aanpak' komt rechtstreeks voort uit de schoolpraktijk van het Esdal College in Emmen.

Op de website <http://www.jongerenbinnenboord.nl/> vindt u de achtergronden en succesverhalen.

Bronnen

(Links per februari 2017)

Ziezon, Landelijk netwerk ziek zijn & onderwijs

<http://www.ziezon.nl>

Leerplicht

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht>

Stichting Onderwijs aan Zieke Kinderen Amsterdam

Mevrouw J. Taams

<http://www.huisonderwijsamsterdam.nl/>

Jongeren Binnenboord

<http://www.jongerenbinnenboord.nl>

Alles over examens per jaar

<http://www.examenblad.nl>

Eindexamenbesluit

<http://www.examenblad.nl/onderwerp/eindexamenbesluit/2017>

Staatsexamens

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0011538/>

<https://duo.nl/particulieren/staatsexamenkandidaat/u-doet-staatsexamen-vo/waar-en-wanneer-staatsexamen-vo.asp>

College voor Toetsen en Examens (CvTE)

De heer A. Algra (Projectmanager centrale toetsing en leerlingen met een beperking/examens Caribisch Nederland):

<http://www.hetcvte.nl/>

Kandidaten met een beperking

<http://www.examenblad.nl/onderwerp/kandidaten-met-een-beperking/2017>

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) over staatsexamens

<https://duo.nl/particulier/staatsexamenkandidaat/>

Klachten

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/basisonderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-dien-ik-een-klacht-in-over-een-basisschool-of-een-school-voor-voortgezet-onderwijs.html>

College voor de Rechten van de Mens

<https://mensenrechten.nl/dossier/onderwijs-en-een-beperking>

Steunpunt taal en rekenen VO

<http://www.steunpunttaalenrekenenvo.nl/>

Informatiecentrum onderwijs ICO-VO

NB! het ICO is alleen door scholen te raadplegen

<https://www.rijksoverheid.nl/contact/contactgids/dienst-uitvoering-onderwijs-duo-scholen>

Examenloket

NB! het examenloket is alleen bedoeld voor scholen

<https://duo.nl/zakelijk/voortgezet-onderwijs/examens-en-diplomas/examenloket.jsp>